

(63. 6.)

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Naar aanleiding van den inhoud van het Voorloopig Verslag nopens het onderzoek van dit wetsontwerp in de afdelingen der Tweede Kamer van de Staten-Generaal heeft de ondergeteekende de eer het volgende mede te deelen.

§ 1. Ofschoon omtrent het al dan niet gelijktijdig behandelen van dit wetsontwerp met de begroting reeds in ontkenningen zin is beslist, vermeent de ondergeteekende het in deze paragraaf voorkomende toch niet met stilzwijgen te moeten voorbijgaan. Van zijn standpunt ware er vóór te zeggen geweest, indien dit wetsontwerp gelijktijdig met het VIIIste hoofdstuk van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1895 behandeld had kunnen worden. Immers zoowel de tijd, die noodzakelijk vóór de eerste oplevering der nieuwe geweren en patronen moet verlopen, als de tijd vereischt voor den bouw der nieuwe artillerie-inrichtingen (met name van de patroonfabriek), waren voor hem krachtige drangredenen om eene spoedige beslissing te wenschen. Anderzijds moest hij erkennen dat de gewichtige belangen, welke bij het wetsontwerp betrokken zijn, zorgvuldige overweging eischten, terwijl door hem niet kon worden beslist, of de Staten-Generaal, bij hare overige veelvuldige werkzaamheden aan de behandeling der Staatsbegroting verbonden, over den noodigen tijd voor een gezette overweging ook van dit wetsontwerp beschikken kon. Door het afzonderlijk indienen van de wetsvoordracht heeft hij de beslissing omtrent het tijdstip der behandeling aan de Kamer overgelaten.

Voor de hulde hem gebracht, dat hij dit wetsontwerp zoo spoedig na zijn optreden heeft ingezonden, en dat hij tevens aan de Eerste Kamer de gelegenheid heeft gelaten haar oordeel over zijne wetsvoordracht uit te spreken, zonder in de noodzakelijkheid te zijn gelijktijdig eene beslissing te nemen over het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegroting, betuigt hij den leden, die zich aldus uitlieten, zijnen dank.

§ 2. De ondergeteekende zal wel niet behoeven te verzekeren, dat hij zich niet kan aansluiten bij de leden, die de verbetering der bewapening wilden verschuiven tot dat omtrent tal van andere zaken, zal zijn beslist. Hij vereenigt zich integendeel met de krachtige tegenspraak, welke dit gevoelen in het Voorloopig Verslag gevonden heeft. Inderdaad kan het hierbedoelde betoog toegepast worden op elken maatregel, die tot verbetering van de landsverdediging wordt voorgesteld. Indien echter aldus elke gedeeltelijke verbetering werd tegengehouden, zou nimmer verbeterd kunnen worden, wat in den ondersteld gebrekkigen toestand inderdaad aanvulling behoeft.

Gelukkig is echter de algemeene toestand veel beter dan de hier bedoelde leden in enkele zinsneden aangeven. Het zou te ver leiden bij dit wetsontwerp hierop dieper in te gaan. Ook heeft de Minister reeds bij de beraadslaging omtrent de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1895 een deel hunner bezwaren wederlegd, en hij vertrouwt dan ook, dat, waar de doeltreffendheid van de bij dit wetsontwerp voorgestelde maatregelen na kennismaking van deze Memorie nader zal zijn gebleken, zij hunnen steun daarvan niet zullen onthouden om redenen, die met de maatregelen zelve in geen onmiddellijk verband staan. De algemeene toestand van het leger is sinds 1870 zeer sterk vooruit gegaan, en waar de ondergeteekende reeds dadelijk bij zijn optreden getoond heeft een vijand te zijn van beperking van den oefeningstijd der militie, en zijne medewerking heeft ver-

leend tot het aanhangig maken bij de volksvertegenwoordiging van een wetsvoorstel, dat beoogt om, in afwachting van de definitieve voorstellen welke in voorbereiding zijn, de tijdelijke verlenging van den diensttijd der militie voor eenigen tijd te bestendigen, vermeent hij in de beweegredenen, bijgebracht door vele andere leden, welke tegen de aangehaalde beschouwingen opkwamen, — en onder dezen ook leden, die met den wensch naar eene spoedige reorganisatie onzer levende strijdkrachten ten krachtigste instemden — steun voor het tot stand komen van de onderwerpelijke voordracht te vinden. De Minister is de eerste om te erkennen, dat reorganisatie van ons leger noodig is; maar dit neemt niet weg, dat wij ons in elk geval zoo goed mogelijk zullen verdedigen; en in dit verband waardeert hij de vraag, door de hierbedoelde leden in het Verslag gedaan: „wie het alsdan op zijne verantwoording zou willen nemen, dat onze soldaten met een geweer, veel minder deugdelijk dan dat van den vijand tegenover dezen gesteld werden?”

Niet gaarne zou de Minister die verantwoording aanvaarden, en het is om die reden dat hij zich beijverd heeft de onderwerpelijke wetsvoordracht in te dienen.

§ 3. De ondergeteekende eerbiedigt de meening van verscheidene leden, voor wie het hoofdbezwaar tegen de voorgenomen invoering van een nieuw geweer gelegen is in het groote geldelijke offer, dat daarmede gemoeid is. De Regeering heeft tot die aanvraag niet besloten dan onder den drang der omstandigheden en in de overtuiging, dat het hier eene uitgave geldt, die, hoezeer aanzienlijk, volkomen gewettigd moet worden geacht.

Intusschen mag niet over het hoofd worden gezien, dat de thans gevraagde geldelijke offers niet onverwacht komen. Bij verschillende gelegenheden (1) werd in de laatste jaren de steeds toenemende noodzakelijkheid der aanschaffing van nieuwe geweren en karabijnen betoogd, ook door de Kamer. Thans nu het vraagstuk ten volle rijp is, en alle ons omringende Rijken sinds geruimen tijd een nieuw repeteergeweer van klein kaliber hebben aangeschaft, zou verder wachten plichtverzuim worden. Het aan te schaffen wapen, dat bij de langdurige en herhaalde beproeving bij de korpsen door de gebruikers om het zeerst geroomd en volkomen practisch bruikbaar bevonden is, is het beste dat bekend is.

Niettemin heeft de Minister begrepen, dat de geldelijke offers hooge beteekenis bleven behouden. Daarom heeft hij zich dan ook beijverd het eindbedrag van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegroting laag te houden, en nu ten slotte een eindcijfer is verkregen, dat ver is beneden dat van de laatstvoor-gaande jaren, vleit hij zich, dat voor de hierbedoelde leden het bezwaar der uitgave meer op den achtergrond zal treden tegenover het groote landsbelang, dat door het geldelijke offer bevorderd wordt. Immers het is niet te ontkennen, dat dit wetsontwerp nauw verband houdt met de eventueel noodige handhaving van onze neutraliteit of meer nog met die van onze onafhankelijkheid.

De Minister wordt bij dit betoog krachtig gesteund door de vele andere leden, die in het Voorloopig Verslag tegenover het medegedeelde gevoelen te kennen gaven dat de vereischte uitgave, indien zij strikt noodig is en over verschillende jaren wordt verdeeld, niet gezegd kan worden de draagkracht der natie te boven te gaan, en daarbij deden uitkomen dat het hier geen uitgaaf van weelde geldt, maar eene voorziening, die in het belang van de veiligheid van het land niet langer achterwege kan blijven.

Intusschen is het den ondergeteekende nader gebleken, dat aanzienlijke besparing zal worden verkregen, indien de oprichting der patroonfabriek nog meer bespoedigd wordt dan aanvankelijk in het voornemen lag, en in verband daarmede het aantal in het buitenland aan te schaffen patronen lager wordt gesteld. Daarom en omdat de fabrikanten de voor de patronen gevraagde prijzen verlaagd hebben, heeft hij het eerst aangeboden wetsontwerp met uitgewerkten en toelichtenden staat vervangen door een nieuw wetsontwerp en een nieuwen uitgewerkten en toelichtenden staat. In verband met het vorenstaande bestaan de wijzigingen hoofdzakelijk in het verminderen van het aantal patronen, dat in het buitenland zal worden aangekocht alsmede in het lager stellen van den prijs der patronen, en voorts in het beschikbaar stel-

(1) Zie o. a. ad art. 895is in de Memorie van Antwoord betreffende Hoofdstuk VIII der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1891.

len van eenige meerdere gelden voor den bouw der artillerie-inrichtingen in 1895. Hierbij bestaat het voornemen om, tot spoedige voltooiing van het geheel, het maken van de verschillende gebouwen nog in het loopende jaar aan te besteden, met dien verstande, dat met den bouw van de patroonfabriek zal worden aangevangen, ten einde die zoo eenigszins mogelijk in het begin van 1896 te voltooien, en alsdan met den aanmaak van patronen in eigen werkplaatsen met volle kracht aan te vangen. Alleen door dit laatste is met zekerheid verdere besparing op den prijs der patronen te verkrijgen. Het bedrag dier besparing is uit den aard der zaak thans nog onmogelijk op te geven, en daarom moge dan ook hier slechts de verzekering eene plaats vinden, dat de aldus vrij komende gelden niet voor andere doeleinden zullen noodig zijn dan in deze memorie is aangeduid, en zij dus overigens ten volle kunnen strekken tot vermindering van het totaal bedrag dezer aanvraag.

De thans van de buitenlandsche fabrikanten verkregen prijsvermindering stelt in staat het totaal der aanvraag te verminderen:

voor de scherpe patronen met $62\,000 \times 400 \times f\,0,004 = f\ 99\,200$
 en voor de losse patronen met $62\,000 \times 40 \times f\,0,01175 = 29\,140$

Totaal f 128 340

De totale aanvraag was. . . . . f 8 970 000

De vermindering bedraagt. 128 340

De totale aanvraag wordt dus . . . . . f 8 841 660

of in rond cijfer f 8 850 000.

Aangezien de Minister vermeend heeft de eerste aanschaffing van patronen in het buitenland, in verband met den voorgenomen bespoedigden bouw der patroonfabriek, te mogen verminderen tot 200 scherpe en 20 losse patronen per geweer, bedraagt de besparing door de mindere kosten der patronen voor 1895:

voor de scherpe patronen $30\,000 \times 200 \times f\,0,004 = f\ 24\,000$

en voor de losse patronen $30\,000 \times 20 \times 0,1175 = 7\,05$

Totaal f 31 050

of in rond cijfer f 31 000, waarmede de oorspronkelijke aanvraag dan ook is verminderd.

Zal de aanmaak van patronen in 1896 in eigen werkplaatsen zoo spoedig mogelijk kunnen aanvangen en zonder onderbreking voortgezet worden, dan moet een voorraad van hiertoe noodige materialen en buskruit aanwezig zijn, die voldoende is voor het productievermogen der patroonfabriek gedurende eenige maanden.

Die voorraad moet in 1895 worden aangeschaft, omdat anders geen zekerheid bestaat, dat de aanmaak dadelijk na het voltooien der patroonfabriek kan beginnen. Om deze redenen is een som van f 165 000 uitgetrokken, waarmede een voorraad voor vier maanden kan worden aangeschaft.

Omtrent de wijze, waarop de gelden, welke de nieuwe bewapening eischt, zullen worden verkregen, zijn bij onderscheidene gelegenheden door de Regeering de vereischte toelichtingen verstrekt.

Ten aanzien van de meening dat de nieuwe geweren 15 jaren na de levering der laatste partij, dus thans na 20 jaren, niet meer voldoende zullen zijn, kunnen de meest geruststellende verzekeringen worden gegeven. De Minister deelt geheel in het gevoelen van de leden, die van oordeel waren dat in dit opzicht niet veel gevaar bestaat met het oog op de uitmeneende eigenschappen, die het Mannlicher-geweer van 6.5 m.M. bezit.

Welke verbeteringen zouden toch bovendien mogelijk zijn? Nog meer vuursnelheid, nog meer bestreken baan, nog meer indringings-vermogen? Maar wat kan dit beteekenen bij eene mogelijke vuursnelheid van 20 schoten per minuut, bij een bestreken schot tot op 600 M. en bij eene indringing, die reeds thans tot de grootst mogelijke oplossing der troepeneenheden en tot de onwaarde van bijna alle natuurlijke dekkingen leidt? Voor veroudering van het geweer binnen een twintigtal jaren

bestaat dan ook naar de stellige overtuiging van den ondergeteekende geen kans

Het zou ongetwijfeld voordeelen aanbieden, om de aanschaffing der nieuwe vuurwapenen en wat daarmede gepaard gaat over minder dan vier jaren te verdeelen. Daargelaten het bezwaar der dadelijk vereischte hoogere uitgaven, zou echter alsdan tevens het voordeel vervallen om, door aanschaffing in het binnenland, prijsvermindering te verkrijgen, terwijl veel meer geld naar het buitenland zou gaan dan thans het geval behoefte te zijn. De voorgestelde wijze van aanschaffing kan bovendien voldoende worden geacht, daar zij in staat stelt, om, desverre eischt, binnen één jaar aan het grootste gedeelte der infanterie en binnen twee jaren aan het geheele leger het nieuwe vuurwapen te verschaffen.

§§ 4 en 5. Het denkbeeld om een eersten ban der schutterij te vormen uitsluitend bestaande uit gewezen miliciens is niet voor verwezenlijking vatbaar zonder voorafgaande wijziging van de schutterijwet, bepaaldelijk ook van de artikelen 28 en 78 dier wet, houdende voorschriften omtrent de verdeling der schutterijen in bans en omtrent de aanwending der verschillende bans tegen de aanvallen des vijands. Voor zoodanige gedeeltelijke wijziging van vermelde wet mag echter thans de tijd hoogst ongelegen worden beschouwd.

Overigens is niet duidelijk, hoe gemeend kan worden, zooals in het Verslag te lezen staat, dat bij uitreiking van de nieuwe geweren aan de schutterij, de bezwaren tegen de bewapening der schutterij met het nieuwe geweer zouden komen te vervallen, indien een eerste ban der schutterij werd gevormd, uitsluitend bestaande uit gewezen miliciens. Heeft het in de bedoeling gelegen daar ter plaatse in het Verslag te zeggen, dat vermelde bezwaren zouden komen te vervallen, indien alleen aan de schutters van den daarmedoelden eersten ban der schutterij het nieuwe geweer zou worden uitgereikt, dan zij dienaangaande nog opgemerkt, dat voor het tot stand komen van dien maatregel, behalve de reeds genoemde artikelen 28 en 78 der schutterijwet, ook nog artikel 37 dier wet zou behooren te worden gewijzigd.

Hoe men denke over de gevechtswaarde der tegenwoordige schutterij, zeker is het, dat in elk geval het oogenblik nog niet is aangebroken, waarop hare hulp voor de landsverdediging zou kunnen worden ontbeerd. Dan echter moet ook het moreel van al hare leden hoog gehouden worden, en mag aan haar niet worden verstrekt, wat voor het leger minder bruikbaar wordt geacht, tenzij bewezen kan worden, dat, wat het leger aflegt, voor de diensten, waartoe de schutterij in oorlogstijd geroepen kan worden, alleszins voldoende waarde bezit. Dan — maar ook alleen dan — zou in overweging mogen worden genomen, of, waar de hiervoren vermelde bezwaren de wijziging op dit oogenblik van artt. 28, 78 en 37 der schutterijwet als ontijdig zouden stempelen, getracht moest worden om, wegens het aanvankelijk geldelijke voordeel, verschil in kaliber te doen bestaan tusschen de vuurwapenen van leger en schutterij, en derhalve, ondanks de hedendaagsche vuuruitwerking, de gelijkstelling op te heffen, die reeds in de wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* n°. 17) en dus voor de vuurwapenen, die bijna 70 jaar geleden bestonden, zóó gebiedend noodzakelijk werd geoordeeld, dat een uitdrukkelijk voorschrift hieromtrent in de wet werd opgenomen.

Tevens zou dan echter moeten worden overwogen, of Vertegenwoordiging en Regeering, bij het bestemmen voor de schutterij van een vuurwapen, dat in elk opzicht zeer ver bij het geweer van 6.5 m.M. achterstaat, de hoop zouden mogen koesteren, dat niettemin de thans bestaande en gewaardeerde ijver van vele officieren en minderen der laatstgenoemde wapenmacht overflauwd zou blijven, en of niet veeleer, zeer ten nadeele van de landsverdediging, het tegendeel zou moeten worden gevreesd.

Al deze overwegingen zouden, gelijk gezegd werd, slechts kunnen gelden, indien wat het leger aflegt voldoende waarde bezat voor de schutterij. Hoe is het nu echter gesteld met de waarde van het geweer M. 7¹ tegenover dat van 6.5 m.M.; hoe met de waarde van eerstgenoemd wapen voor de schutterij, zelfs indien deze uitsluitend in den vestingoorlog optreedt, en hoe met de absolute waarde van het tegenwoordige infanteriegeweer?

Reeds werden in de Memorie van Toelichting opgaven verstrekt omtrent de voordeelen van het geweer van 6.5 m.M. boven dat van 11 m.M. Ten einde deze nog sprekender te doen zijn, heeft de ondergeteekende deze opgaven aangevuld met een ver-

gelijkend overzicht van de geweer- en karabijnstelsels der verschillende Europeesche mogendheden tegenover ons geweer van 11 m.M. en het voorgestelde van 6.5 m.M. (Bijlage A en B), alsmede met een vergelijkend graphisch overzicht van de bestreken banen en de indringing in hout van de beide laatstgenoemde wapenen (Plaat I en II). Hoezêr het geweer van 11 m.M. in het nadeel is, blijkt reeds bij oppervlakkige beschouwing; en het behoeft geen betoog, dat, indien de schutterij naast het leger optreedt, haar moreel moet lijden door het bewustzijn van met een geweer van zooveel mindere waarde gewapend te zijn. Dat nu zulk gelijktijdig optreden ook in den vestingoorlog niet zal zijn te vermijden, staat voor den ondergeteekende vast. Hetzij de schutterij bestemd wordt tot bezetting van forten, hetzij zij daar buiten moet optreden als bewakingstroep of als versterking der bezetting van de tusschenliniën, altijd zal zij die taak moeten deelen met infanterie, vestingartillerie en genietroepen van het leger, en is het dus reeds ter verzekering van een geregelde munitie-aanvulling een vereischte, dat troepen, die met en naast elkander tot bereiking van hetzelfde doel optreden, met wapenen van gelijk kaliber zijn gewapend, daar anders groote verwarring te vreezen is.

Zeer terecht gewaagt het Voorloopig Verslag in § 4 van de dikwijls voor den vijand bestaande noodzakelijkheid om langs nauwe accessen te naderen. Maar juist diezelfde nauwe accessen dwingen den vijand tot het aannemen eener diepe opstelling en, gelet op het lage doel, dat de vijandelijke infanterie aanbiedt, zijn een zeer bestrijkend schot in verband met een groot indringingsvermogen in dat geval factoren, waarvan de waarde niet hoog genoeg kan worden aangeslagen.

Dat deze factoren bij het geweer van 6.5 m.M. in veel hooger mate worden aangetroffen dan bij het tegenwoordige geweer van 11 m.M., blijkt overtuigend uit de graphische voorstelling op de platen I en II omtrent de vluchthoogten en het indringingsvermogen van beide geweersoorten. Er kan dan ook niet getwijfeld worden aan de juistheid van het gevoelen der leden, die het nieuwe geweer van onschatbare waarde achten voor den verdediger, die achter aarden werken een langs nauwe accessen naderenden vijand moet afwachten.

Bij het voorgaande is met voordacht niet gewaagd van overstelpend vuur op grooten afstand, ten deele omdat, zooals in het Voorloopig Verslag terecht wordt opgemerkt, hieraan minder moet worden gehecht dan aan een juist en kalm schot. Zeer zeker zou elk schot, met welk wapen ook, kalm moeten worden afgegeven, maar de practijk leert, hoe moeilijk het behouden dier kalmte in beslissende oogenblikken is. Het is dan ook een hoogst belangrijk voordeel, indien — gelijk bij het geweer van 6.5 m.M. het geval is — het zeer bestrijkende schot eenigermate aan, door gemis van kalmte begane, fouten te gemoet komt. In de Memorie van Toelichting wordt bovendien nergens gezegd, dat de Minister, wegens de mogelijkheid van overstelpend vuur op grooten afstand de aanneming van het voorgestelde wapen aanbeveelt; slechts wordt in het licht gesteld, hoe de kans van treffen op den staanden infanterist bij het geweer van 6.5 m.M. op 1000 M. even groot is als bij het geweer van 11 m.M. op 400 M., of met andere woorden, dat eerstgenoemd wapen het doorloopen van den afstand van 1000 M. tot 400 M. voor den vijand ontzachelijk verzaart. Diens moreel zal hierdoor lijden, terwijl daarentegen het moreel der eigen troepen zal stijgen door het bewustzijn zulk een voortreffelijk vuurwapen te bezitten.

De ondergeteekende vertrouwt, dat de voorgaande beschouwingen ook die leden tot ander inzicht zullen hebben gebracht, die, blijkens den aanvang van § 5 van het Voorloopig Verslag overwegend bezwaar hadden tegen de aanschaffing van het nieuwe geweer ook voor de schutterij. Hun ter wille zij hier nog medegedeeld dat de geweren M.^{71/88} niet meer zoo bruikbaar zijn als wellicht door hen vermeend wordt. Het kan toch niet geloofend worden, dat het getransformeerde wapen bepaalde gebreken heeft. Dit kan ook niet bevreemden. Elke transformatie is een overgang, die men zich getroost, maar waarbij men zich bewust is, dat men eensdeels goede eigenschappen van het oorspronkelijke vuurwapen prijs geeft, meestal onder verzwakking van zijne samenstelling, en dat men anderdeels evenmin verkrijgt het wapen, dat voor het tegenwoordige in tactisch, technisch en ballistisch opzicht ver de voorkeur verdient. Dat bewees de transformatie der percussiegeweren in het Sniderstelsel, en bewijst de verandering van het Beaumontgeweer M.⁷¹ in het repeeteerwapen M.^{71/88}. Men moest zich behelpen, tot dat een nieuw

wapen met zekerheid was gevonden, maar dan ook niet langer. Zoo was de zienswijze der Regeering van 1888 en de Wetgevende Macht steunde haar. Het doel werd bereikt, men verkreeg het transformatie-stelsel dat het beste was, maar thans is dit bepaald onvoldoende te achten. Het zou te ver leiden hieromtrent in vele bijzonderheden te treden, maar toch mag niet onvermeld worden gelaten, dat de gebreken van het geweer M.^{71/88} hoofdzakelijk bestaan in: *haperingen bij het vuren*, die een gevolg zijn van het stelsel; *scheuren der lade ter plaatse waar het magazijn is ingelaten en haperingen bij het vullen van het magazijn met den houder*, mede veroorzaakt door de onvolkomenheid van het stelsel.

Deze gebreken hebben tijdelijke onbruikbaarheid ten gevolge en geven aanleiding tot kostbare en niet afdoende herstellingen.

Het Beaumontgeweer heeft zijn tijd gehad. Het was bij zijne invoering een uitstekend wapen, dat ons zelfs bij den daarop gevolgden snellen vooruitgang op wapengebied geruimen tijd den voorrang heeft verzekerd op de bewapening van andere legers in Europa. Het heeft twee veranderingen kunnen doorstaan; eerst de aanneming van eene zwaardere lading, die het ballistisch vermogen verhoogde, daarna de verandering in een repeeteerwapen. Zoo heeft het ons vele jaren gediend; maar blootgesteld aan de sloopende invloeden van dagelijksch gebruik bij oefeningen van allerlei aard, wachtdiensten, euz., en tevens sterker aangesproken door zwaardere lading dan waarvoor het werd ontworpen en door verzwakking zijner samenstelling bij de transformatie tot repeeteerwapen, heeft het thans uitgediend als wapen voor korpsen, die tegenover de zooveel betere geweren van den tegenwoordigen tijd kunnen komen te staan, voldoen moeten aan opdrachten, welke blijkens de Memorie van Toelichting en de voorgaande beschouwingen slechts door het geweer van 6.5 m.M. kunnen worden vervuld, en waarbij een hoog opgevoerd moreel een tegenwicht moet vormen voor geringe getalsterkte en korten oefeningstijd.

Aangezien de aanschaffing van het nieuwe geweer voor het Indische leger reeds door zijn ambtgenoot van Koloniën is besproken, vermeent de ondergeteekende de hieromtrent in het Voorloopig Verslag gemaakte opmerking onbeantwoord te kunnen laten, terwijl hij voor de patronen van de geweren der schutterij naar het antwoord op § 8 verwijst.

De ondergeteekende is in het antwoord op de §§ 4 en 5 van het Voorloopig Verslag eenigszins uitvoerig geweest, niet alleen om den belangrijken inhoud dier paragrafen maar ook omdat daarin is aangeteekend, dat de Memorie van Toelichting zwak en onvolledig werd geacht, waar zij de wenschelijkheid van den voorgestelden maatregel betoogt, en dat men de qualificatie van den bestaanden toestand veel te zwak achtte. Waar de Minister in de Memorie van Toelichting de voordeelen van het nieuwe wapen in tactisch, ballistisch en technisch opzicht in het licht stelde, kan hij niet toegeven, dat die toelichting zwak was. Onvolledig zal voorts wel elke Memorie van Toelichting zijn, indien van haar verlangd wordt, dat zij van te voren de vragen zal onderwerpen, welke in het Voorloopig Verslag zullen worden gesteld. Hoe dit zij, de Minister heeft zich in deze Memorie beijverd aan de Kamer het gewenschte voller licht te verschaffen.

Het was en is allerminst zijne bedoeling haar dit te onthouden op het punt der qualificatie van den drang van dit wetsontwerp. De Minister is een vijand van groote woorden, hij wenscht dat niet zijne aanbeveling maar zijn betoog voor zijne voordracht spreke. Vandaar dat hij gewaagde van „bedenklijk”, en „hoogst wenschelijk”.

Nochtans erkent hij, dat de Kamer, gesteld voor een voordracht betreffende het besteden van millioenen voor betere bewapening, ten volle recht heeft op eene onomwonden verklaring. De Minister aarzelt dan ook geen oogenblik om zonder eenig voorbehoud te verklaren, dat hij bij het stellen der Memorie van Toelichting vast overtuigd was, en dit nog steeds is, dat het gebiedend noodzakelijk is om zoo spoedig mogelijk tot de aanschaffing der nieuwe bewapening over te gaan, en dat deze verklaring ook geldt voor het geval, dat wij ons in een eventueelen oorlog uitsluitend tot verdediging van onze liniën en stellingen bepaalden.

§ 6. De ondergeteekende deelt in de vrees der leden, die meenden dat het denkbeeld, om de nieuwe wapenen binnenslands te doen vervaardigen voor uitvoering niet wel vatbaar is. Er is geen grond om aan te nemen, dat de particuliere binnenlandsche industrie geneigd zou wezen voor ettelijke tonnen gouds een

fabriek te bouwen, in de hoop dat het wel gelukken zou het vereischte aantal der zake kundige werklieden te vinden, en met de zekerheid, dat na enkele jaren de Staat geen belangrijke afnemer meer zou zijn. Er zou toch alsdan geen andere toekomst voor die fabriek zijn dan concurrentie met het buitenland of overname door den Staat.

Bij de concurrentie met het buitenland zou de Nederlandsche fabriek echter bijna zeker in het nadeel zijn. De snelle aanmaak van nieuwe draagbare vuurwapenen toch heeft in het buitenland fabrieken van hoogst belangrijk productief vermogen doen ontstaan, die zoowel van Staatswege als door particulieren werden opgericht. Zoolang nog niet in de behoefte van den eigen Staat voorzien was, ging alles goed, maar daarna kwam voor de particuliere fabrieken de scherpe concurrentie, welke voor sommige van deze inrichtingen noodlottig werd, terwijl de krachtigst geblekene zich inrichtten tot arbeiden op steeds grooter schaal, waardoor zij goedkooper konden leveren, haar productievermogen vergroot werd en de concurrentie der niet op zoodanige schaal werkende fabrieken nog meer werd bemoeilijkt. Voegt men hierbij, dat dergelijke fabrieken hoofdzakelijk werken voor bestellingen van Regeeringen, terwijl Rijken, op wier grondgebied werkplaatsen als de hierbedoelde worden gevonden, zich voor den aanmaak hunner draagbare wapenen alleen dan tot het buitenland wenden, indien dit voor tijdwinst onvermijdelijk is, dan blijkt wel hoe precair het bestaan voor een particuliere Nederlandsche wapenfabriek zou wezen. Zonder voldoende ondervinding, zou zij, ook in geldelijk opzicht, reeds bij de oprichting in het nadeel zijn tegenover buitenlandsche fabrieken, omdat deze hare inrichtingskosten bereids geheel of ten deele op vroegere leveringen verhaald hebben. Zij zou dus nooit zoo voordeelige aanbiedingen aan het eigen gouvernement kunnen doen als de buitenlandsche fabrieken, en indien men, desniet-tegenstaande, haar de voorkeur wilde geven ter bevordering van de binnenlandsche nijverheid, zou dit financieel genoegzaam hetzelfde zijn als het oprichten eener Rijksfabriek, wat dan ver te verkiezen zou wezen. Nam — gelijk in het Voorloopig Verslag wordt aangeduid — de Staat na afloop der leverantie de fabriek over, dan is eigenlijk geen reden denkbaar, waarom de Staat niet van den beginne af de fabriek zou oprichten, wat in geldelijk opzicht gelijk zou staan, maar voor de juistheid der vervaardiging aan te bevelen zou wezen.

Bij die onderstelde overneming zou de Staat een geweerfabriek verkrijgen, op welker inrichting hij geen beslissenden invloed had gehad, die veel te groot zou zijn voor zijne behoeften, en voortdurend noodeloos groote kosten van onderhoud zou vorderen. Al gaf de onderstelde vennootschap een groot gedeelte van haar kapitaal bij de overneming prijs (wat niet de bedoeling kan zijn), dan nog zou de Staat te veel betalen, daar de kosten van overneming de thans aangevraagde bedragen belangrijk zouden overschrijden. De einduitslag zou dus hoogstwaarschijnlijk voor beide partijen, doch zeker voor den Staat, nadeelig wezen, en de uit den vreemde hierheen gelokte arbeiders zouden na afloop der eerste leverantie ontslagen moeten worden, waarna zij concurrerend zouden optreden tegen de Nederlandsche werklieden, van welke velen reeds thans met moeite in hun bestaan kunnen voorzien.

Toen de Belgische Staat zich tot de particuliere nijverheid in het eigen land wendde, wist hij, dat daar de geschikte arbeiders sinds tal van jaren in eene bepaalde streek aanwezig waren. Hij contracteerde dan ook met de fabrikanten uit die streek, en deze vormden toen de naamlooze vennootschap, welke tot de oprichting der fabriek te Herstal leidde. Het Belgische Ministerie van Oorlog verleende dus slechts door zijne bestelling krachtigen steun aan een sinds jaren bestaande inlandschen tak van nijverheid. Het kon verwachten, dat het hierbij slagen zou. Doch voor Nederland bestaat niet alleen die verwachting niet, maar is het — blijkens het bovenstaande — alleszins waarschijnlijk, dat een beroep op de particuliere nijverheid zonder afdoend resultaat zou blijven. Bovendien heeft de Staat er overwegend belang bij, dat de fabriek in het centrum der verdediging kome, hetgeen eene belemmering te meer voor het particuliere initiatief zou kunnen zijn.

Het is niet slechts op theoretische gronden, dat de Minister tot vorenstaanden gedachtengang is gekomen. Reeds in 1893 zijn door eene commissie buitenlandsche fabrieken van draagbare vuurwapenen bezichtigd, onder anderen met het doel om na te gaan of het stichten van een Rijks-geweerfabriek voor Nederland en zijne koloniën gewenscht zou zijn. Ten stelligste ontraadde de commissie dit op de hiervoren omschreven gronden, omdat de oprichtingskosten zeker een millioen gulden te boven zouden gaan en omdat ook het jaarlijksch onderhoud kostbaar

zou zijn, aangezien de fabriek — ook al had zij geene groote bestelling — in goeden staat zou moeten worden gehouden.

De groote kostbaarheid der tegenwoordige fabrieken van draagbare vuurwapenen spruit voort uit haren grooten omvang, die weder een gevolg is van den uitsluitend machinalen arbeid, welke vereischt wordt om de goede werking der, in vergelijking met het verleden, samengestelde repeteerwapenen te verzekeren. Zoo bijv. heeft de fabriek te Herstal een oppervlakte van 8 hectaren, beslaan hare over $3\frac{1}{2}$ hectaren verspreide gebouwen eene oppervlakte van 22 000 M² en bedraagt haar vermogen 500 geweren per dag.

Waar het Voorloopig Verslag voorts gewaagt van den steun, dien Frankrijk aan de binnenlandsche nijverheid verleent, vermeldde het slechts een voorbeeld van hetgeen sinds geruimen tijd ook hier te lande geschiedt voor bestellingen, die voor de vaderlandsche nijverheid uitvoerbaar zijn.

Al wilde men de oogen sluiten voor de onwaarschijnlijkheid, dat er Nederlanders zouden worden gevonden, die bereid zijn om hun kapitaal te wagen in eene vennootschap met zoo hoogst wisselvallig doel als, blijkens het vorenstaande, de oprichting eener Nederlandsche wapenfabriek van den tegenwoordig vereischten omvang zijn zou, dan zouden toch het onderzoek der plannen, de onderhandelingen met de oprichters, de oprichting der vennootschap en de bouw en inrichting der fabriek zeer veel tijd eischen, terwijl spoedige bewapening met het geweer en de karabijn van 6.5 m.M. urgent is. Evenzeer is ten eenen male onbekend, of de vennootschap zou slagen in het verkrijgen van geschikte werklieden en het leveren van *deugdzaam* wapenen. Vooral dit laatste mag niet uit het oog verloren worden. Er wordt groote technische bekwaamheid en langdurige ondervinding op wapengebied vereischt om eene hedenlaagsche geweerfabriek te besturen. Welke zou echter de toestand der onderstelde Nederlandsche wapenfabriek zijn, indien zij — wat zeer denkbaar is — in dit opzicht niet slaagde, zoodat de Regeering ten slotte toch den weg moest inslaan, dien zij thans wil betreden?

Hoezeer de Minister dan ook betreurt, dat een deel der aangevraagde gelden in het buitenland zal worden verwerkt, ziet hij geen kans die noodzakelijkheid te ontgaan. Hij moet echter opkomen tegen de voorstelling, alsof de som van f 8 850 000, waartoe het totaal vereischte bedrag thans is teruggebracht, ongerekend de verder te verkrijgen besparing en de opbrengst der te verkoopen artillerie-inrichtingen, bijna geheel naar het buitenland zou gaan. Vooreerst toch vallen alle kosten voor overbrenging der artillerie-inrichtingen hier buiten, maar ook is dit het geval met het aanschaffen van het ledergoed, van een deel der verwisselstukken, van de toebehooren en van een groot deel der patronen, terwijl het totale bedrag der invoerrechten in de schatkist terugvloeit. Een en ander is te schatten op ruim 3 millioen, welk bedrag stijgt tot bijna 4 millioen, indien de patronen reeds in 1896 in eigen werkplaatsen worden aangemaakt.

Bovendien kan het resteerende bedrag belangrijke vermindering ondergaan, indien de vaderlandsche nijverheid slechts, in naar verhouding geringe mate, op het gebied der geweerfabricage over de krachten blijkt te beschikken, welke in zoo hooge mate bij haar ondersteld worden door de leden, die, blijkens het Voorloopig Verslag, tegenstanders van de aanschaffing der geweren en karabijnen in het buitenland waren. Want het is niet onbereikbaar, dat sommige der verwisselstukken, welke niet in de eigen werkplaatsen worden aangemaakt, door particulieren worden geleverd. Gaarne verzekert de Minister, dat, indien hiervoor aanbiedingen van landgenooten bij hem mochten inkomen, hij hun den voorrang zal gunnen, indien vaststaat, dat hunne leveringen evenzeer het landsbelang verzekeren, als blijkens de reeds geleverde wapenen het geval is met de buitenlandsche fabriek, met welke de Minister wenscht te contracteren.

In beginsel is ook de ondergeteekende een beslist tegenstander van den aanmaak in het buitenland van voorwerpen, welke in het eigen land niet minder deugdzaam zouden kunnen vervaardigd worden. Waar hij niettemin bij dit wetsontwerp aan die voorkeur niet kon voldoen, vleit hij zich, dat zijn betoog ook de in § 6 van het Voorloopig Verslag bedoelde tegenstanders zal hebben overtuigd, dat in deze aangelegenheid voor ons land de beste weg die is, welke de Minister meent te moeten volgen, d. i. aanmaak in eigen, in het centrum der verdediging gelegen werkplaatsen, van alle onderdeelen, welke met betrekkelijk geringe werkkrachten kunnen worden vervaardigd; verschaffing door de particuliere, vaderlandsche nijverheid van alle verwis-

selstukken tot welker levering zij in staat blijkt te zijn; en voorts aanmaak der overige verwisselstukken en van volledige geweren en karabijnen in het buitenland. Die weg leidt niet alleen het snelst tot het doel en is de minst kostbare, maar levert ook de onmisbare leerschool op voor de meester-geweermakers.

§ 7. De vervaardiging van de nieuwe wapenen en de daarbij behorende patronen eischt niet slechts nieuwe, doch ook meer werktuigen. Reeds werd vermeld, dat het nieuwe wapen van meer samengestelde constructie dan het vorige is, en de afwerking nauwkeuriger moet zijn; handenarbeid treedt dientengevolge meer op den achtergrond, terwijl het zoover mogelijk doorzetten van de machinale vervaardiging voorgeschreven is. Alleen hierdoor wordt volkomen gelijkheid in bewerking mogelijk, en kunnen de vuurwapenen uit van elders onthoden of alhier aange maakte verwisselstukken worden samengesteld.

Voorts wordt het aantal werktuigen vergroot, doordat de kleine kalibers en repeerstersels van den tegenwoordigen tijd werktuigen vorderen, die voor niet meer dan ééne bewerking dienen. Men vindt dan ook in de hedendaagsche wapen- en patroonfabrieken betrekkelijk veel meer werktuigen dan vroeger, en van dit grootere aantal is behoefte aan meer plaatsruimte een natuurlijk gevolg. Bovendien kunnen de werktuigen voor de patronen van 11 m.M. niet worden gemist. Er is dus veel meer ruimte en gewijzigde inrichting noodig. Ook brengt de aanschaffing van snelvuurkanonnen de vervaardiging van metalen hulzen voor kardoezen mede, en is het geenszins onwaarschijnlijk, dat de pogingen om de vuursnelheid van het veldgeschut zonder verandering van kaliber te verhoogen, mede tot den aanmaak van metalen hulzen zullen leiden. Een en ander vergroot nog de reeds omschreven behoefte aan meer plaatsruimte.

Nog komt hierbij, dat reeds vele jaren de wenschelijkheid is betoogd en beaamd om de artillerie-inrichtingen door overbrenging naar het centrum der verdediging te onttrekken aan een in Zuidholland gelanden of tot daar doorgedrongen vijand. De aldus ontstane onzekere toestand en het gebrek aan ruimte leidden er toe dat zoo weinig mogelijk aan de inrichtingen werd ten koste gelegd ondanks de steeds stijgende eischen der tegenwoordige techniek en den wensch van Vertegenwoordiging en Regeering om zooveel mogelijk het benodigde in het binnenland te doen vervaardigen. Doch die bekrimping had tot natuurlijke gevolgen, dat eensdeels de inrichtingen thans niet ten volle kunnen voldoen aan de eischen welke men haar tegenwoordig moet stellen, en dat anderdeels de toestand te Delft zoodanig is geworden, dat geen enkele der hier beschouwde inrichtingen uitsluitend voor het oorspronkelijk doel der oprichting werkt, maar dat de achtereenvolgens ontstane behoefte aan plaatsruimte leidde tot benutting van ruimte aan de ene inrichting tot gedeeltelijke vervaardiging van voorwerpen, welke tot den werkring eener andere inrichting behooren.

Hoewel zich dit laatste het sterkst doet gevoelen bij de ijzergieterij en de vuurwerkerij, inrichtingen welke werkzaamheden op menig gebied in elkander grijpen, vindt men het vermelde euvel evenzeer bij andere inrichtingen. Zoo bijv. vervaardigt de patroonfabriek schok- en tijdbuizen, doch levert de vuurwerkerij de sasingen voor laatstgenoemden; zoo maakt de constructiewinkel de kartetsbussen en de ijzergieterij de granaatkartetsen, terwijl de fabricage van kartets- en granaatkartetskogels verdeeld is over de gieterij, de patroonfabriek en de vuurwerkerij, bij welke laatste tevens de vulling plaats heeft.

Dat een en ander veel last veroorzaakt, zou op zich zelf het doen van belangrijke uitgaven niet wettigen, maar het geeft ook aanleiding tot groote onkosten, door aanhoudend vervoer van dezelfde onafgewerkte munitien naar de verschillende werkplaatsen.

Dat de niet onaanzienlijke afstanden tusschen de inrichtingen de vervoerkosten mede verhoogen, is uit zich zelf duidelijk, maar deze stijgen tevens door de ongunstige ligging der werkplaatsen, waarvan geen enkele aan het spoorwegnet is aangesloten, en sommige te land in het geheel niet en te water bezwaarlijk met zware lasten zijn te bereiken. De afgescheiden ligging werkt mede kostbaar, omdat bewerkingen, die voor verschillende werkplaatsen noodig zijn (bijv. walsen en snijden van messingplaat, uitgloeien, aanmaak van slaghoedjes, aanbeeldjes en gereedschap, persen van kogels en looddraad, enz.), thans of aan elke inrichting afzonderlijk moeten geschieden of medewerken tot verhooging der vervoerkosten. Evenzoo zijn verschillende banken of werktuigen van gelijke inrichting noodig, waar de

De redenen, welke aanleiding gaven tot het voorstel om de artillerie-inrichtingen naar Amsterdam over te brengen zijn derhalve:

de ondoeltreffendheid en onvoldoendheid der bestaande inrichtingen en de onmogelijkheid om met weinig kosten hierin te voorzien;

de door het aanhoudend voorkomen veroorzaakte, belangrijke kosten van vervoer tusschen de inrichtingen;

de noodzakelijkheid om, wegens de afgescheiden ligging, gelijke werktuigen op meer dan éene inrichting te plaatsen;

de noodzakelijkheid om een nieuwe patroonfabriek op te richten, welke tevens metalen hulzen voor snelvuurgeschut (vermoedelijk ook voor veldgeschut) vervaardigt; en

het overwegende belang om in het centrum der verdediging tot in het uiterste oogenblik te kunnen voorzien in aanvulling van projectielen, draagbare vuurwapenen, metalen hulzen voor kardoezen, patronen en andere ernstvuurwerken.

De ondergeteekende ontkent niet, dat, indien een nieuwe patroonfabriek wordt opgericht, welke aan de eischen destijds beantwoordt en dan natuurlijk binnen de Stelling van Amsterdam zou moeten verrijzen, hierdoor eenige ruimte te Delft zou ontstaan, en dit tot verbetering der ergste toestanden aldaar zou kunnen leiden. Maar die verbetering zou partiël zijn, zij zou de uit de situatie voortspruitende bezwaren niet opheffen en niettemin groote kosten veroorzaken, terwijl ook dan slechts een zeer gebrekkige toestand zou zijn verkregen. Want niet alleen dat het overwegende belang van volkomen verzekerde aanvulling in oorlogstijd geheel zou zijn prijsgegeven, maar ook zouden onkosten bestendig blijven, welke op den duur zeer zeker de thans voor overbrenging naar Amsterdam meer benodigde gelden verre zouden overtreffen. Bij deze onkosten moet toch niet enkel gedacht worden aan het hiervoren omschreven vervoer tusschen de inrichtingen onderling (dat wegens de gescheiden en ongunstige ligging steeds belangrijk zou blijven), maar tevens aan het vervoer van Delft naar de Stelling van Amsterdam, de plaats waar het algemeen verdedigingspark — dus dat voor alle stellingen en liniën — wordt gevestigd, en waar dus ook de centrale voorraad opgestapeld wordt.

Zou het reeds wegens het voorgeaande duidelijk zijn, waarom vooral thans het tijdstip voor verplaatsing van de artillerie-inrichtingen bijzonder geschikt is, hoeveel te meer is dit niet het geval, nu, gelijk hieronder zal worden toegelicht, de voorzeker hoogst zeldzame gelegenheid zich voordoet, om over uitstekend gelegen Bijkgronden voor den bouw van alle over te brengen werkplaatsen te beschikken.

Aangezien dus nieuwe fabrieken moeten worden opgericht; de tegenwoordige toestand te Delft op den duur onhoudbaar moet worden genoemd; de reeds lang uitgestelde verbetering van dien toestand geen verder uitstel zou lijden, indien de reden van uitstel — de kans op verplaatsing — verviel; bij verbetering van het bestaande, wat ook vele uitgaven zou eischen, kostbare toestanden van aanmaak en vervoer niet alleen bestendig, maar zelfs — wegens vervoer naar het centrum — vergroot zouden worden; en eindelijk thans de grond voor nieuwe werkplaatsen met zeer gunstige ligging nagenoeg kosteloos verkrijgbaar is, zal wel geen tijdstip zoo geschikt mogen worden geacht als het tegenwoordige, om de ontworpen verplaatsing uit te voeren.

Niets is bovendien kostbaarder dan halve toestanden en op den duur werkende uitgaven, al zijn die op zich zelve niet zeer groot. Patroonfabriek, projectielengieterij en vuurwerkerij grijpen uit den aard der zaak zoo veelvuldig in elkander, dat het stelsel van één munitiefabriek, die het drietal omvat, als van zelf op den voorgrond treedt, en den tegenhanger, bestaande uit een patroonfabriek binnen de stelling van Amsterdam, maar de gieterij en de vuurwerkerij daarbuiten, niet slechts voor oorlogstijd maar ook voor vreedstijd geheel naar achteren dringt.

Dit laatste — de halfslachtige, onvoldoende en kostbare toestand in vreedstijd — moge tevens strekken tot beantwoording van die leden, welke het nut der overplaatsing thans vrij problematiek achten, omdat de stelling van Amsterdam eerst over geruimen tijd volledig afgewerkt zal zijn. Bij dezen gedachten gang wordt vergeten, dat die stelling toch elk jaar in kracht toeneemt, en dat zij, na het voltooiën van het kleine plan, dat grootendeels in 1895 gereed komt, reeds een zekere mate van verdedigbaarheid zal hebben verkregen.

afstand verbiedt eenzelfde bank of werktuig voor meer dan ééne werkplaats te benutten.

Aangaande de bijzondere vragen dezer paragraaf gelde het volgende:

Onder de raming van f 1 000 000 voor de oprichting van eene patroonfabriek, van werkplaatsen voor draagbare wapenen en van werkplaatsen voor ernstvuurwerken (gieterij en vuurwerkerij) binnen de Stelling van Amsterdam was, bij het opmaken der Memorie van Toelichting, de aanschaffing van de benodigde terreinen niet begrepen.

De totale kosten toch, zoo voor aankoop van terrein als voor het maken en inrichten van fabrieken, welke mede in de behoeften der Departementen van Marine en van Koloniën zouden kunnen voorzien, werden begroot op f 1 250 000, waarbij gerekend werd op eene bijdrage van f 250 000 van de beide genoemde Departementen te zamen. De krachtige medewerking van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid heeft intusschen ten gevolge gehad, dat bij totstandkoming van dit wetsontwerp kosteloos aan het Departement van Oorlog eene oppervlakte rijkgrond, gelegen aan de Hembrug bij Amsterdam, zal worden afgestaan.

Om aan die zoo gunstig gelegen terreinen ook spoorweggemeenschap te bezorgen, wordt slechts aansluiting aan het spoorwegnet vereischt, waartoe een perceel grond noodig is, dat de eigenaar voor matigen prijs wil afstaan.

Voorts heeft een nader overleg tusschen de Departementen van Oorlog, van Koloniën en van Marine er toe geleid, dat de werkplaatsen niet bepaaldelijk zullen worden ingericht om te voldoen aan de behoeften van de beide laatstgenoemde Departementen, maar dat zij in dit opzicht slechts een meer aanvullend karakter zullen dragen, zoodat niet op eenmaal eene groote bijdrage in de oprichtingskosten wordt vereischt, maar volstaan kan worden met betaling van het geleverde onder in rekening brengen van meer algemeene kosten dan thans het geval is. Door een en ander is het mogelijk gebleken met de geraamde som van f 1 000 000 in zoo verre te volstaan, dat zij slechts behoeft verhoogd te worden met de kosten van aansluiting aan het spoorwegnet en den aankoop van het daartoe benodigde terrein. Hiertoe is noodig eene som van f 17 500, waarmede dan ook de aanvraag voor 1895 is verhoogd, zonder dat dit evenwel tot verhooging van het totaal behoefde te leiden, omdat, gelijk bij § 3 is toegelicht, eene besparing van hooger bedrag is kunnen worden verkregen op de aanschaffing van patronen.

Het is niet wel mogelijk de kosten voor elk der genoemde inrichtingen met juistheid afzonderlijk op te geven.

Naar schatting kan echter gezegd worden, dat de totale kosten van f 1 000 000 als volgt zullen zijn te verdeelen:

Werkplaatsen voor draagbare wapenen . . . f	230 000,00
Patroonfabriek	300 000,00
Werkplaatsen voor ernstvuurwerken (gieterij en vuurwerkerij)	470 000,00
Totaal . . . . . f	1 000 000,00

De uitgaven, die het inrichten der bestaande werkplaatsen voor draagbare wapenen te Delft met het oog op de nieuwe geweren en karabijnen met zich zou brengen, zijn nog bezwaarlijker met juistheid te ramen, omdat niet met zekerheid kan worden gezegd, of bij het veranderen van het bestaande bouwvallige hoofdgebouw niet veel grootere veranderingen noodig zullen blijken dan vermoed werd. Wanneer dit buiten beschouwing gelaten wordt, zijn de kosten te schatten op f 122 500.

Daarvoor is dan echter slechts verkregen een nieuw gebouw voor machinale fabricatie, een schaftlokaal, een loods voor algemeen gebruik en een zeer bescheiden verbetering der bestaande gebouwen. Bij deze raming moet gevoegd worden het bedrag, dat zou verkregen worden, indien gebouwen en grond, na overbrenging der hier beschouwde werkplaatsen naar het terrein bij de Hembrug, werden verkocht. Hoe groot die opbrengst zou zijn, kan weder moeilijk met juistheid gezegd worden; slechts kan worden vermeld, dat de oppervlakte ongeveer 5200 M² bedraagt, waarvan 1900 M² bebouwd zijn, en dat, volgens taxatiën van twee beëdigde taxateurs, de waarschijnlijke opbrengst zou zijn f 25 800 of f 30 400, ongerekend de waarde van een in gemeenschap met anderen aan het Rijk toebehoorend pad, groot 355 M². Stelt men de totale waarde op f 30 000, dan worden de meerdere uitgaven voor de overplaatsing naar de terreinen bij de Hembrug teruggebracht tot f 230 000 — (f 122 500 + f 30 000) = f 77 500.

Voor dit verschil, dat evenveel minder wordt als de op f 10 000 geraamde verbetering der bestaande gebouwen mocht tegenvallen, wordt in plaats van lapwerk, dat voortdurend veel herstellingskosten zal vorderen, een fabriek verkregen, die naar de eischen des tijds is ingericht, terwijl de overbrenging in oorlogstijd niet behoeft te geschieden.

Aangezien is gebleken dat het onmogelijk zou zijn in de bestaande gebouwen ruimte te maken tot opstelling van werktuigen voor machinale fabricage van verwisselstukken, is de som, welke aanvankelijk voor deze was uitgetrokken, verminderd tot f 25 000. Dit bedrag wordt voldoende geacht, om een eersten voorraad uit het buitenland te verkrijgen en de aanschaffing te betalen van de verwisselstukken, welke in 1895 door fabrikanten in het binnenland mochten kunnen worden aangemaakt.

Gelijk uit het medegedeelde ad § 3 blijkt, wordt gepoogd de patroonfabriek zoo spoedig mogelijk te voltooien. De overige inrichtingen zullen naar alle waarschijnlijkheid in 1896 gereed zijn.

Het voornemen bestaat om, bij het totstandkomen der voorgenomen verplaatsing, de dan overbodige inrichtingen te Delft te verkoopen.

Omtrent de vermoedelijke opbrengst der werkplaatsen voor draagbare wapenen werd reeds eene opgave verstrekt.

Voor de opbrengst bij verkoop van de overige inrichtingen kan, volgens op dezelfde wijze verkregen taxatie, geraamd worden:

Pyrotechnische werkplaatsen . . . . . f	11 450
IJzergieterij	10 350
Patroonfabriek	13 400
Totaal f	35 200

Bij de overweging van de totaalkosten der voorgestelde overbrenging, moet dus mede in aanmerking worden genomen, dat dit totaal verminderd wordt met ruim f 65 000 wegens de vermoedelijke opbrengst bij verkoop van de dan niet meer benodigde artillerie-inrichtingen (de werkplaatsen voor draagbare wapenen inbegrepen).

De hieronder volgende specificatie van den post van f 250 000 voor aanschaffing van werktuigen, maten en gereedschappen voor het samenstellen van geweren, karabijnen en patronen is verkregen door raadpleging van prijsopgaven van fabrikanten, in verband met de ondervinding opgedaan met de door hen geleverde werktuigen. Deze prijsopgaven hebben echter geen stellige waarde, omdat buitenlandsche fabrikanten uit den aard der zaak slechts zelden geneigd zijn tot meer dan globale opgaven, zoolang niet eenig uitzicht kan worden geopend op eene bestelling, en zelfs de omvang dier eventuele bestelling niet eenigszins nauwkeurig kan worden opgegeven. Wel mag echter worden vertrouwd, dat reductie mogelijk zal blijken, omdat bijna geheel de opgaven van den duursten — dikwijls tevens den besten — fabrikant tot leidraad hebben gestrekt, en het niet onmogelijk is, dat bij eene bestelling van belangrijk bedrag prijsvermindering zal zijn te bedingen.

De verdeling van het totaal bedrag is de volgende:

patroonfabriek . . . . . f	100 000,00
werkplaatsen voor draagbare wapenen	120 000,00
projectielenfabriek	20 000,00
maten	10 000,00
f	250 000,00

Voor 1895 zijn hiervan noodig:

patroonfabriek . . . . . f	100 000,00
werkplaatsen voor draagbare wapenen (aankoop van toebehooren)	5 000,00
maten	10 000,00
f	115 000,00

Uit het voorgaande volgt, dat thans nog niet kan worden opgegeven waar en bij wie de werktuigen, maten en gereedschappen zullen worden aangeschaft. Slechts kan worden medegedeeld, dat de maten uit den aard der zaak moeten worden aangeschaft in de fabrieken, welke de patronen en de geweren leveren, en dat de gereedschappen, voor zoover dit mogelijk blijkt, in de eigen werkplaatsen zullen worden vervaardigd of bij particulieren in het binnenland. Verder bestaat het voornemen voor de levering van de werktuigen concurrentie te openen, waarbij dus ook binnenlandsche fabrikanten, die hierbij in aanmerking kunnen komen, zullen worden geraadpleegd. Van dit laatste wordt echter wegens den bijzonderen aard der werktuigen niet veel resultaat verwacht, waarom dan ook hierop niet gerekend is bij de becijfering in § 6 van de in het binnenland blijvende bedragen. Deze moeten dus worden verhoogd met het bedrag, dat de binnenlandsche nijverheid in deze voor zich zal kunnen bedingen.

§ 8. Omtrent de proeven met het geweer van 5 m.M. kan de ondergeteekende mededeelen, dat zij leerden, dat de vraag naar kalibervermindering niet alleen thans nog slechts theoretische waarde heeft, maar ook dat, al waren alle vraagpunten even goed opgelost als zij het thans volstrekt niet zijn, de verkregen winst van geringe beteekenis zou zijn en geenszins zou opwegen tegen de mede verkregen nadeelen.

Kleiner kaliber kan medebrengen meer gestrekte baan, grootere indringing en mogelijkheid om bij gelijk gewicht meer patronen mede te voeren. De bij deze Memorie overgelegde bijlagen en platen toonen hoe gewichtig deze voordeelen kunnen zijn bij een overgang van 11 m.M. tot 6,5 m.M. maar, gelijk mocht worden ondersteld, bewezen de proeven, dat een reductie tot nog iets kleiner kaliber geen overwegend voordeel meer geeft.

Wel was de baan bij het 5 m.M. geweer iets meer gestrekt, maar bij vergelijkend schieten zelfs op den afstand van 2000 M. bleek het verschil slechts 51 M. in gemiddelde dracht te zijn.

Evenzeer was de indringing bij het geweer van 5 m.M. iets grooter. Op 250 M. doorboorde het 33 vurenhouten planken van 2,5 c.M. dikte, terwijl de doorboring voor het geweer van 6,5 m.M. 29^{1/2} van die planken bedroeg.

Voorts was uit den aard der zaak de munitie iets lichter. Het verschil bedroeg namelijk voor 160 patronen $\pm$ 0,8 K.G. waaruit echter niet mag worden besloten tot de mogelijkheid om een evenredig aantal patronen meer aan den man mede te geven, daar de ruimte, die de patronen van 5 m.M. en 6,5 m.M. innemen, genoegzaam gelijk is, en dus vermeerdering van patronen tot grootere of meer patroontassen leidt, waardoor de winst aan gewicht ten deele weder verloren gaat en de man meer in zijne bewegingen wordt belemmerd. De gelijke omvang belet tevens meer patronen in de patrooncaisson mede te voeren.

Leerden dus de proeven, dat een overgang tot 5 m.M. noch in ballistisch, noch in tactisch opzicht belangrijke voordeelen aanbiedt, zij toonden tevens dat het geweer van 5 m.M. in technisch opzicht belangrijke nadeelen tegenover het geweer van 6,5 m.M. bezit. De ondergeteekende wil hierbij niet te veel klem leggen op het ondervonden bezwaar, dat bij een repeteervuur van 395 schoten 11 malen een patroon niet naar behooren in de kamer werd gevoerd, want dit bezwaar zou vermoedelijk op den duur wel overwonnen worden, al mag niet worden voorbijgezien, dat bij het verminderen van het kaliber de kans dat zulke gebreken voorkomen toeneemt en de mogelijkheid om ze te verhelpen vermindert.

Ernstiger schijnt het ondervonden nadeel, dat een geweer van 5 m.M. waaruit $\pm$ 1000 schoten waren gedaan, reeds een begin van uitbranding vertoonde.

Voor al echter hecht de ondergeteekende aan de bezwaren der practijk, want wat heeft men aan het beste wapen, indien het geen zekerheid geeft van door den troep voldoende te zullen worden onderhouden? Hieromtrent nu waarschuwen en de Inspecteur der Infanterie en de Commissie voor het geweevraagstuk, die beiden verdere voortzetting van de proeven met het geweer van 5 m.M. ontraadden.

Indien de ondergeteekende nu nog hierbij voegt, dat de fabrikanten verklaarden, dat de vervaardiging van het geweer van 5 m.M. moeilijker is en bij de fabricage in het groot ernstige bezwaren konden ontstaan, dan zal het wel geen verder betoeg behoeven, dat hij zich volkomen kan vereenigen met de ingekomen adviezen, die eenstemmig verdere proeven ontraadden.

Ten slotte mag de ondergeteekende niet verzwijgen, dat het geweer van 5 m.M. f 2,50 hooger in prijs zou komen, wat overkomt met eene vermeerdering der totale kosten met f 350 000.

Hij stipt dit echter slechts aan, omdat die meerdere kosten op zich zelve hem niet zouden weerhouden hebben om het geweer van 5 m.M., indien hij dit op andere gronden beter dan het geweer van 6,5 m.M. had geacht, ter aanschaffing voor te dragen.

Omtrent de resultaten, welke bij de proefnemingen met de verschillende aangeboden stelsels zijn verkregen, zij medegedeeld, dat de Commissie voor het geweevraagstuk eerst inleidende proeven nam omtrent de inrichting van loop, repeteermecanisme, patroon en verdere onderdeelen. Hierbij en bij de verdere proeven werd gebruik gemaakt van de geweren *Oostenrijk M. 86 en 88*, *Duitsland M. 88*, *Zwitserland M. 89*, *Belgisch-Mauser*, *Nagant*, *Hebler*, *Bergman*, *Pieper*, *Krag-Jorgensen*, *Frey*, *Mannlicher*, *Madsen-Rasmussen*, *Schulhof*, *de Beaumont* en *Marga*. Al deze proeven leidden tot het besluit om het geweer Mannlicher met verbeterde Duitsche grendelsluiting, en ook overigens ingericht volgens de uitkomsten der proeven (het thans ter aanschaffing voorgedragen geweer), bij de infanterie in beproeving te geven. De verdere gang van zaken is in de Memorie van Toelichting aangegeven. Slechts dient nog te worden vermeld, dat gedurende de beproeving bij de korpsen gehoor werd gegeven aan een verzoek van de firma *Löwe & Cie.* te Berlijn om een *Mauser-geweer* van 7 m.M. te doen onderzoeken. De uitkomst was, dat het aangeboden geweer zeer goede eigenschappen bleek te bezitten, maar dat het Mannlicher-geweer van 6,5 m.M. de voorkeur verdiende.

Uit het vorenstaande volgt dat slechts één stelsel bij de korpsen is beproefd. Daar besliste voorkeur bestond, was dit dan ook de aangewezen weg.

Bij de keuze van het rookzwakke buskruit, is met veel omzichtigheid te werk gegaan. Gedurende eenige jaren werden dan ook scheikundige en andere proeven genomen, welke uit den aard der zaak ook de bewaring golden. Voor de gekozen kruitsoort zijn de uitkomsten ook in laatstbedoeld opzicht hoogst gunstig geweest.

Alzoo is behoorlijk geconstateerd, dat het rookzwakke buskruit, waarop voor de voorgestelde geweren en karabijnen van 6,5 m.M. de keuze is gevallen, tegen langdurige bewaring bestand is. Dit kruit is schietkatoenkruit en wordt vervaardigd te Muiden. Het voornemen bestaat bij die particuliere fabriek het benodigde kruit aan te schaffen.

Het bouwen van een eigen buskruitfabriek is tot nu niet in overweging genomen.

Het voorgedragen geweer is niet met gewoon buskruit te gebruiken. Het deelt die eigenschap met alle geweren van het tegenwoordig klein kaliber. Gelijk Bijlage I aantoon, hebben dan ook alle Mogendheden, die dit kaliber voor hunne geweren aannamen, tevens rookzwak kruit ingevoerd. Alleen Portugal schijnt bij het kaliber van 8 m.M. zwart buskruit te kunnen gebruiken. Het gewone of zwarte buskruit kan de vereischte aanvankelijke snelheid niet leveren (1) en zou bovendien na een gering aantal schoten den loop zoodanig inwendig doen aanslijmen, dat het vuur moest worden gestaakt om het geweer schoon te maken. Het is voorts aan de Kamer bekend, dat ter beantwoording van de vraag, hoe rookzwak buskruit, dat hier te lande uitstekend voldoet, den invloed van het Indisch klimaat verdraagt, proeven worden genomen.

Waar medegedeeld werd, dat de snelheid van vuren bij het nieuwe geweer tot 20 goed gerichte schoten in de minuut kan worden opgevoerd, werd uitsluitend beoogd met enkele woorden het vermogen van het wapen aan te duiden. Vermoedelijk zal dit aantal zelfs bij het snelste individueele vuur slechts hoogst zelden in toepassing gebracht worden, daar het menscheijk volhardingsvermogen ook in dit opzicht een grens heeft, welke, indien zoodanig snelvuur eenigszins aanhield, zeker zou worden overschreden. De mogelijke vuursnelheid van 20 schoten is echter een bewijs voor de hooge trap van volkomenheid van de technische inrichting van het voorgestelde wapen.

Zonder twijfel is het een nadeel van de repeteerwapenen, dat zij bij gebrekkige vuurdiscipline tot munitieverspilling kunnen leiden. Dit geldt echter evenzeer wapenen met mindere vuursnelheid dan 20 schoten, terwijl het geweer van 6,5 m.M. een in dit opzicht zeer te waardeeren eigenschap bezit. Immers doordat de munitie

(1) De aanvankelijke snelheid van het in Portugal aangenomen geweer bedraagt 532 M., terwijl die van het geweer van 6,5 m.M. 732 M. is.

verpakt is in patroonhouders, die elk 5 patronen bevatten en, ledig zijnde, van zelf uit het geweer vallen, kunnen slechts 5 schoten zeer kort achtereen worden afgevuurd. Daarna moet een nieuwe patroonhouder worden ingebracht, waardoor een verplichte pauze ontstaat, welke wel mede zeer kort is, maar die niettemin de pogingen van de officieren en het kader tot bewaren van de vuurdiscipline steunt. Trouwens wordt aan het handhaven ook van deze discipline bij de oefeningen steeds hooge waarde gehecht.

De thans bestaande voorraad patronen per geweer is in het Voorloopig Verslag nagenoeg juist vermeld. Het zou echter geheel onjuist zijn, om dit gemiddelde als maatstaf aan te nemen, want niet alleen heeft het betrekking op alle opgelegde wapenen, en zou een geheel ander cijfer verkregen worden indien de reserve aan geweren buiten rekening werd gelaten, maar ook zijn er twee omstandigheden, waarop bijzonder moet worden gelet. Vooreerst werd in de Memorie van Toelichting gewezen op het meerder munitieverbruik bij de repeteerwapenen, waardoor het gemiddelde reeds belangrijk moet stijgen, maar ten andere staat de opgelegde voorraad in nauw verband met het jaarlijksch verbruik van patronen, aangezien afgewerkte patronen en zelfs ledige messingen hulzen geenszins onbepaald lang kunnen worden bewaard. Een dadelijk gevolg hiervan is, dat de totale voorraad minder is te beschouwen als voorraad voor alle wapenen, maar meer als voorraad voor de wapenen der eerst optredende troepen, terwijl de later in actie komende hunne aanvullingen verkrijgen uit den aanmaak in oorlogstijd.

De patroonfabriek werkt dus dan ook voor de schutterij, welke, indien zij dadelijk moet optreden, blijktens het vorenstaande haar eerste uitrusting uit den opgelegden voorraad ontvangt. Dit strekke ook tot antwoord op de vraag voorkomende in de voorlaatste alin. van § 5. De voorraad wordt zoo groot genomen, als in verband met het jaarlijksch munitieverbruik en den tijd, dat of geheel gereed gemaakte patronen of afzonderlijk opgelegde messingen hulzen in goeden toestand blijven, mogelijk is. Duidelijker kan echter niet worden in het licht gesteld, dat *verzekerde* aanmaak in oorlogstijd, die alleen te verkrijgen is, indien de fabrieken voor munitie-aanvulling voldoende vermogen hebben en in het centrum der verdediging liggen, een onmisbare factor voor eene goede landsverdediging is.

De patronen, die in het buitenland moeten gekocht worden, zullen niet door denzelfden fabrikant als de geweren en karabijnen worden geleverd. Het voornemen bestaat door proefleveringen tot eene keuze uit verschillende ingekomen aanbiedingen in staat gesteld te worden.

Van de aldus aan te schaffen patronen worden de bestanddeelen zooveel mogelijk in het binnenland en overigens in het buitenland gekocht. Voor alle patronen geschieden de vulling en het verder gereed maken in eigen werkplaatsen.

Bij den fabrikant zijn de prijzen van een geweer zonder bajonetscheede en van een karabijn respectievelijk f 36 en f 34.40.

Hoewel herhaaldelijk hiertoe pogingen zijn gedaan, is het niet gelukt om zelfs voor de ontworpen groote levering (ook al worden de behoeften van de Departementen van Marine en van Koloniën medegerekend) prijsvermindering te verkrijgen, en geldt die prijs alleen, indien minstens 52 000 geweren of karabijnen zonder onderbreking van aanmaak — en dus gelijk wordt voorgesteld 30 000 in 1895 en 22 000 in 1896 — geleverd worden. De aangegeven prijzen moeten dus verhoogd worden met de bajonetscheede voor de geweren en voorts met de toebehooren (monddeksel, schroevendraaier, banddrijver, houten hamer, messingen gewertrechter, pompkoord met wisscher en poetsstok). Sommigen dier toebehooren zijn bij elk wapen noodig, andere slechts bij elke escouade. Er is op gerekend, dat bij de aanschaffing der nieuwe geweren een deel der bereids toegestane werkgeelden van de werkplaatsen voor draagbare wapenen kan worden benut voor den aanmaak dier toebehooren. Anders ware het onmogelijk geweest de prijzen tot f 37.50 en f 35 te beperken.

De prijs der patronen is bereids bij § 3 besproken. De reserve van 25 pct. heeft slechts betrekking op de bij dit wetsontwerp gedane aanvraag. Na verloop van 4 jaren wordt aan de werkplaatsen voor draagbare wapenen doorgestaan met de samenstelling van repeteerwapenen, waardoor, gelijk ook bij de aanschaffing der Beaumontgeweren het geval is geweest, gaandeweg een grootere reserve beschikbaar komt. Een totaal aantal van 140 000 stuks komt den Minister aanvankelijk

voldoende voor, maar met hoeveel stuks het eventueel later moet worden uitgebreid kan eerst aangegeven worden, als nieuwe legerwetten zijn aangenomen en daaruit de sterkte van het leger en van zijne aanvullingstroepen kan worden berekend.

Volgens de oorlogsorganisatie zijn noodig:

voor de infanterie . . . 45 764 geweren;

voor de cavalerie, de pontonniers, de torpedisten en de genietroepen. . . . 4 396 karabijnen.

Totaal 51 160 vuurwapenen van 6,5 m.M.

Er blijft dus eenige reserve, zelfs al rekt men de ongeveer 700 karabijnen mede, die voor de marechaussee zullen vereischt worden.

Het cijfer 52 933 geeft de werkelijke sterkte aan vrijwilligers en miliciens op 1 Juli 1894 aan en is dus een toevallig cijfer, dat met de oorlogsorganisatie geen blijvend verband heeft. De manschappen, die bij mobilisatie boven de organieke oorlogsterkte aanwezig zijn, gaan naar de depots over en worden bewapend uit de reserve, waarop bij het ontwerp is gerekend.

Het is niet doenlijk op te geven hoeveel geweren en karabijnen uit de aangekochte verwisselstukken zullen worden aangemaakt. De ondervinding moet dit leeren. Het totale aantal aan te koopen en uit verwisselstukken samen te stellen wapenen overschrijdt 140 000 niet. Immers blijkt uit de in de Memorie van Toelichting opgenomen begrotingen en uit de in deze Memorie gegeven nadere toelichtingen, dat hiervoor geen geld aanwezig zou zijn, zoodat zelfs hieronder in uitzicht is moeten worden gesteld, dat de onmisbare voorraad aan verwisselstukken zal leiden tot aanvragen, die eerst in een volgend dienstjaar verwerkt kunnen worden.

Eene nauwkeurige raming van den post van f 40 980 voor kosten van keuring, enz. is niet te maken. Dit kan eerst geschieden, als de aanschaffing en aanmaak in details geregeld is, het voor toezicht benodigde personeel met juistheid nagegaan kan worden, de te verlenen toelagen in billijkheid geregeld zijn en de ondervinding geleerd heeft, welke kosten de keuring alsmede verplichte reizen en noodzakelijk verblijf medebrengen.

Hoe meer het gelukt den aanmaak in het binnenland te doen plaats hebben, hoe meer de post vermindering zal kunnen ondergaan. De jaarlijkse aanvragen zullen de Kamer echter tot nader oordeel hieromtrent in staat stellen.

De aandacht wordt voorts gevestigd op de afronding op bladz. 4 der Memorie van Toelichting, die den post met f 7400 vermindert.

De overgelegde uitgewerkte en toelichtende staat geldt slechts voor 1895. Aangezien de infanterie het hoofdwapen is, moet in hare behoefte het eerst worden voorzien. In 1895 kan dit slechts grootendeels geschieden; de cavalerie en de andere karabijndragenden moeten dus tot 1896 wachten.

Ofschoon de Minister gaarne voldoet aan de vraag om eene specificatie van het bedrag van f 2 572 000 te erlangen, moet hij bij die, hieronder gestelde, specificatie uitdrukkelijk doen opmerken, dat hij slechts een raming kan aanbieden en dat de cijfers dus, naarmate de ondervinding dit wenschelijk maakt, bij de begroting voor het dienstjaar 1896 gewijzigd zullen moeten worden.

Allereerst moet het aangegeven bedrag vermindert worden met de reductie op den prijs der patronen. Deze bedraagt, voor 1895 en 1896:

voor de scherpe patronen	52 000 × 400 × 0.004	= f	83 200
„ „ losse	52 000 × 40 × 0.01175	=	24 440
Totaal . . .		f	107 640

Van deze besparing wordt echter voor den aankoop van grond en de aansluiting aan het spoorwegnet f 17 500 aangevraagd.

Zij bedraagt dus nog slechts f 107 640 — f 17 500 = f 90 140

Hiervan komt voor 1895 . . . . . 31 000

en dus voor 1896 . . . . . f 59 140

Aanvulling en verhooging van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1895.

Voor 1896 was gerekend	f	2 572 200
De vermindering bedraagt.		59 140
<hr/>		
Er blijft dus voor 1896	f	2 513 060
De verdeeling van dit bedrag zal vermoedelijk de volgende zijn:		
17 000 geweren met toebehooren ad f 37.50. . f		637 500
5 000 karabijnen met toebehooren , 35.00. .		175 000
30 000 × 200 = 6 000 000		
en 22 000 × 400 = 8 800 000		
<hr/>		
totaal 14 800 000 scherpe patr. ad f 61.25		
per mille		906 500
30 000 × 20 = 600 000		
en 22 000 × 40 = 880 000		
<hr/>		
1 480 000 losse patronen ad f 41		
per mille		60 680
22 000 stel patroontassen en geweer- of karabijn-		
riemen ad f 6 per stel		132 000
Oprichting van artillerie-werkplaatsen.		642 500
Aanschaffing van werktuigen, enz.		135 009
Kosten van keuring, enz.		13 880
<hr/>		
Totaal	f	2 703 060

De f 190 000, waarmede deze raming het beschikbaar te stellen bedrag overschrijdt, zijn de gelden, waarop in 1895 voor aanschaffing en aanmaak van verwisselstukken alsmede voor aanschaffing van materialen en buskruit ter vervaardiging van patronen is gerekend. Zoowel met die f 190 000 als met de sommen, die in 1896 voor de verwisselstukken en de genoemde aanschaffing noodig zullen blijken, moeten de totale bedragen van f 812 500, welke voor de geweren en karabijnen en, van f 967 180, welke voor de patronen in 1896 zijn uitgetrokken, dan ook worden verminderd.

Hiervan zou dan echter het gevolg wezen, dat op het einde van 1896 geen enkel verwisselstuk en volstrekt geene materialen voor patronen in voorraad zouden zijn, en daar dit natuurlijk een onmogelijke toestand zou wezen, zal voor 1896 een som moeten worden aangevraagd, welke dan echter aan 1897 ten goede komt.

Het is echter bijna zeker, dat de verder op de patronen te verkrijgen bezuiniging dit meerder benodigde ruimschoots zal dekken.

Artikel 1.

Na de beraadslagingen, welke bereids over de VIIIste afdeling van het VIIIste Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1895 zijn gevoerd, en na de bij § 3 gegeven uiteenzetting, vermeent de ondergeteekende het hier opgemerkte verder onbeantwoord te mogen laten.

Onderart. 97 bis. De fout in de becijfering, die aan de aandacht van den ondergeteekende was ontgaan, is bij het nevensgaand gewijzigd wetsontwerp en den mede hierbij gevoegden nieuwen uitgewerkten en toelichtenden staat vermeden.

's Gravenhage, 14 Februari 1895.

De Minister van Oorlog,
SCHNEIDER.

(63. 7.)

BIJLAGE A DER MEMORIE VAN ANTWOORD.

VERGELIJKEND OVERZICHT

VAN DE

geweerstelsels der verschillende Europeesche Mogendheden tegenover
het Nederlandsche geweer van 11 m.M. en het
voorgestelde geweer van 6,5 m.M.